

Władysław Piotr Wlazlak

**TEKSTY ŹRÓDŁOWE DOTYCZĄCE USTANOWIENIA
OFICJALATU I KONSYSTORZA OKRĘGOWEGO
W PIOTRKOWIE [TRYBUNALSKIM]**

W literaturze historycznej brakuje jednoznacznej opinii odnośnie do daty ustanowienia oficjalatu i konsystorza okręgowego piotrkowskiego. Zdaniem niektórych historyków powstał on w kilka lat po zreorganizowaniu diecezji wrocławskiej¹ na początku XIX stulecia. Ks. Stanisław Chodyński przyjął, iż konsystorz piotrkowski został erygowany przez biskupa Józefa Szczepana Koźmiana w 1823 r.² Podobne stanowisko reprezentuje ks. Bolesław Kumor³, który, odnosząc się do tego zagadnienia, powołał się na opinię ks. Stanisława Librowskiego. W opublikowanym katalogu schematyzmów diecezji wrocławskiej ks. S. Librowski stwierdził, iż „Oficjałat i Kons[ystorz] For[alny] w Piotrkowie powołał do życia dopiero nast[ępca] biskupa J. Koźmian”⁴. Niestety, co innego sugerują na ten temat katalogi diecezjalne. Schematyzm wrocławski z 1821 r. wyraźnie stwierdza, iż istnieje „Territorium Officialatus For[aneus] Petricoviensis”⁵. Ta informacja zapewne miała wpływ na zmianę opinii ks. S. Chodyńskiego, który

¹ Na mocy bulli pap. Piusa VII „Ex imposita nobis” w 1818 r. diecezja kujawsko-pomorska otrzymała nowe terytorium i nazwę kujawsko-kaliska lub wrocławska, czyli kaliska – *Papiestwo wobec sprawy polskiej w latach 1772–1864*, wybór źródeł opr. O. Beiersdorf, Wrocław 1960, s. 276; B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich (968–1939)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” (dalej: ABMK), 20 (1970), s. 343; P. Nitecki, *Biskupi kościoła w Polsce w latach 965–1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000, s. 36*.

² S. Chodyński, *Konsystorze w diecezji kujawsko-pomorskiej*, Włocławek 1914, s. 34–35.

³ B. Kumor, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej (1772–1918)*, Kraków 1980, s. 240, 517–518.

⁴ Uwagę tę zapisał przy opisie katalogu z 1821 r., pomimo iż wymieniono w nim oficjałat piotrkowski. Swoją tezę uzasadnił tym, iż akta diecezjalne nie potwierdzają zapisu we wspomnianym schematyzmie. Zob. S. Librowski, *Katalog rubrycel i schematyzmów diecezji i zakonów historycznej Polski znajdujących się w księgozbiorze podręcznym Archiwum Diecezjalnego we Włocławku*, ABMK 26 (1973), s. 319–320.

⁵ Oprócz terytorium oficjalatu podano także skład personalny konsystorza – *Elenchus universi cleri dioecesis Vladislaviensis seu Calis[s]iensis [1821]*, Varsaviae [1820], s. 20–24.

w *Encyklopedii Kościelnej Nowodworskiego* w opisie diecezji włocławskiej podał, iż oficjalat piotrkowski istniał już w 1820 r.⁶ Tak ukształtowany pogląd na ten problem miał swoje podstawy w wiadomości zawartej w schematyzmie z 1821 r., do którego dane zbierano zapewne w poprzednim roku. Niestety, nie była to właściwa odpowiedź co do erekcji wspomnianego oficjalu. Poprawną datę ustanowienia konsystorza piotrkowskiego podał ks. Walenty Patykiewicz, który zasugerował, iż powstał on 1 stycznia 1819 r. Szkoda jednak, że nie udokumentował tej tezy żadnym przekazem źródłowym⁷. Jako długoletni dyrektor Archiwum Diecezjalnego w Częstochowie musiał zapewne natknąć się na dokumenty, które by to potwierdzały. To przekonanie przyczyniło się do tego, iż autor artykułu podjął żmudną kwerendę w bogatym zasobie ksiąg konsystorza piotrkowskiego celem odszukania dokumentów źródłowych potwierdzających opinię o erygowaniu oficjalu i konsystorza piotrkowskiego w dniu 1 stycznia 1819 r.⁸

Pierwszym pismem, które potwierdziło te przewidywania, był list pasterski administratora diecezji kaliskiej biskupa nominata Andrzeja Bogorii Wołłowicza⁹, którego zaledwie dwa egzemplarze zachowały się w Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. ks. Walentego Patykiewicza w Częstochowie. Jeden egzemplarz tegoż listu znajduje się w *Aktach dziekana dekanatu częstochowskiego 1816–1819*¹⁰. Drugi egzemplarz natomiast został wpięty do *Księgi rozporządzeń duchownych i świeckich parafii Brzeźnica 1802–1846*¹¹. Zdumiewający jest fakt, iż inne księgi konsystorskie, dziekańskie i parafialne nie zawierają tego dokumentu, choć zapewne wszyscy dziekani i proboszczowie ów list pasterski otrzymali za pośrednictwem Konsystorza Generalnego Łowickiego¹². Dokument

⁶ S. Ch[odyński], *Włocławska diecezja* [w:] *Encyklopedia Kościelna Nowodworskiego*, t. 32, Płock 1913, s. 59.

⁷ W. Patykiewicz, *Późniejsze oficjaly gnieźnieńskie*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 1958, z. 4, s. 120.

⁸ W. Właźlak, *Sądownictwo kościelne w diecezji włocławskiej, czyli kaliskiej (1819–1918)*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2002, z. 1, s. 372.

⁹ 11 VIII 1818 r. ks. Andrzej Bogoria Wołłowicz został biskupem kujawsko-kaliskim, prowinzję papieską otrzymał 29 III 1819 r., przedtem 26 XII 1818 r. został wybrany przez kapitułę katedralną włocławską administratorem diecezji po złożonej rezygnacji przez biskupa włocławskiego Franciszka Skarbka Malczewskiego. Zob. A. P[ęski], *Wołłowicz Andrzej bp*, [w:] *Encyklopedia Kościelna Nowodworskiego*, t. 32, s. 257–258.

¹⁰ Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. ks. Walentego Patykiewicza w Częstochowie (dalej: AACz), sygn. KD 87, k. 35.

¹¹ AACz, sygn. KK 248, s. 138–139.

¹² W 1815 r. powstała „administracja generalna części archidiecezji gnieźnieńskiej objętej granicami Królestwa Polskiego”, równocześnie arcybiskup Ignacy Raczyński tę część archidiecezji gnieźnieńskiej powierzył władzy ks. Andrzeja Bogorii Wołłowicza, archidiacona warszawskiego. Pomimo iż został zniesiony oficjalat generalny łowicki, to jednak przez cały czas w latach 1815–1819 zarządzenia oficjalu łowickiego miały nadruk Konsystorz Generalny Łowicki. Świadczą

ten jednoznacznie stwierdzał, iż administrator diecezji kujawsko-kaliskiej w dniu 1 stycznia 1819 r. erygował Konsystorz Foralny Piotrkowski¹³. Określał on terytorium nowego oficjalu, który obejmował swoim zasięgiem następujące dekanaty: brzeźnicki, radomszczański, tuszyński oraz dwie parafie z dekanatu wolborskiego i ośrodki duszpasterskie z byłej diecezji krakowskiej w okolicy Częstochowy. Jednocześnie oficjałem piotrkowskim został mianowany dotychczasowy dziekan brzeźnicki ks. Jakub Mikołaj Lefranc¹⁴.

Nie oznaczało to jednak, iż konsystorz piotrkowski w tym dniu rozpoczął swoją działalność. Potrzebne były jeszcze inne zarządzenia władzy diecezjalnej w celu unormowania struktury instytucjonalnej nowo erygowanego konsystorza. Rezydujący nadal w Warszawie administrator diecezji kujawsko-kaliskiej ks. A. B. Wołowicz w dniu 10 lutego 1819 r. wystosował odpowiednie pismo do oficjała piotrkowskiego ks. J. M. Lefranca, upoważniające go do objęcia zleconej mu władzy kościelnej (administracyjno-sądowniczej). Przed wszystkim dokument ten zawierał zakres uprawnień oficjała okręgowego, który miał podlegać Konsystorzowi Generalnemu Kaliskiemu¹⁵. Ponadto administrator określił terytorium oficjalu, wyliczając kolejno dekanaty z byłej archidiecezji gnieźnieńskiej oraz parafie z byłej diecezji krakowskiej, a także dwie parafie, które wcześniej należały do diecezji włocławskiej przynależące do dekanatu wolborskiego. W końcowej części listu biskup nominat zalecił posłuszeństwo miejscowemu klerowi, które odtąd podległo władzy oficjała okręgowego piotrkowskiego. Do

o tym liczne pisma konsystorskie przechowywane w AACz. Za pośrednictwem tegoż konsystorza sprawował władzę administrator w tej części archidiecezji. Zob. B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich*, ABMK 20 (1970), s. 354–355; Z. Skielczyński, *Archidiecezja warszawska w latach 1818–1830*, [w:] *Studia z historii Kościoła w Polsce*, red. E. H. Wyczawski, t. 4, Warszawa 1978, s. 56–58.

¹³ W okresie staropolskim funkcjonował na tym terytorium konsystorz okręgowy, który miał siedzibę w Piotrkowie [Trybunalskim]. Erygowano go w 1766 r. po likwidacji konsystorza w pobliskim Wolborzu, który został wcielony do diecezji kujawsko-pomorskiej. Oficjalat piotrkowski został zniesiony zapewne po drugim rozbiórce Polski. Zob. S. Librowski, *Repetitorium akt wizytacji kanonicznych dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej. Część 1: Akta przechowywane w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku. Zeszyt 3: Sygnatury 67–89 – Akta z lat 1775–1792*, ABMK 30 (1975), s. 18, 46, 72, 98; B. Kumor, *Archidiecezja gnieźnieńska. II. Organizacja terytorialna. 2. Archidiakonaty i oficjaly*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 5, Lublin 1989, kol. 1181–1182; W. P. Właźlak, *Organizacja i działalność Konsystorza Foralnego Piotrkowskiego w latach 1819–1918*, Częstochowa 2004, s. 19–20.

¹⁴ AACz, sygn. KD 140, k. 5; W. P. Właźlak, *Oficjale Konsystorza Okręgowego w Piotrkowie [Trybunalskim]*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Prawnicza” 2009, z. 7(53), s. 277–279.

¹⁵ Dotychczas w Kaliszu był konsystorz okręgowy, a 1 I 1819 r. zostały mu nadane prawa konsystorza generalnego, o czym dzień wcześniej powiadomił Komisję Województwa Kaliskiego. Niestety w tym czasie na terenie diecezji kujawsko-kaliskiej faktycznie funkcjonował tylko Konsystorz Generalny we Włocławku. Zob. W. P. Właźlak, *Konsystorze generalne w diecezji kujawsko-kaliskiej (1819–1918)*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 2001, z. 29, s. 243 i nast.

wspomnianego listu pasterskiego administratora diecezji kujawsko-kaliskiej, oficjał piotrkowski dołączył własne rozporządzenie dotyczące konsystorza piotrkowskiego. Naprzód ks. J. M. Lefranc zaznaczył, iż nominacja oficjałska została odczytana w obecności kapłanów zebranych w Kamieńsku, gdzie rezydował oficjał. Istotne natomiast było to, iż nowy oficjał wyznaczył swoich najbliższych współpracowników. Jego zastępcą, czyli sędzią surogatem został ks. Józef Łukasiewicz¹⁶. Na stanowisko notariusza konsystorza powołał ks. Jana Gorelskiego¹⁷. Pismo było sporządzone w Kamieńsku w dniu 26 marca 1819 r. Podpisał je oficjał piotrkowski ks. J. M. Lefranc, obok zaś odcisnięto pieczęć dziekana brzeźnickiego, gdyż nie wykonano jeszcze stosownej pieczęci konsystorskiej. Powyższe dokumenty administratora diecezji wrocławskiej, czyli kaliskiej biskupa nominata A. B. Wołłowicza oraz oficjała ks. J. M. Lefranc zostały przesłane 26 marca 1819 r. do duchowieństwa oficjalu piotrkowskiego za pośrednictwem dziekanów. Pismo do dziekana tuszyńskiego¹⁸ i częstochowskiego¹⁹ pochodzi z 26 marca 1819 r., zaś do dziekana radomszczańskiego powyższe pismo miało datę 4 kwietnia 1819 r.²⁰ Duchowieństwo dekanatu brzeźnickiego otrzymało rozporządzenie konsystorskie 26 marca 1819 r. za pośrednictwem samego oficjała, który jednocześnie spełniał obowiązki dziekana w tymże dekanacie²¹.

W wyżej wspomnianych dokumentach, jak można było zauważyć, nie rozstrzygnięto jednoznacznie problemu organizacji administracyjno-terytorialnej oficjalu piotrkowskiego. Nie uszło to uwagi biskupa A. B. Wołłowicza, który w kilka tygodni po swej konsekracji wystawił w tym celu odpowiedni dokument. Nosił on datę 7 sierpnia 1819 r. i wystawiony był w Kaliszu, gdzie rezydował ordynariusz. Kopię owego pisma biskupa sporządził oficjał ks. J. M. Lefranc 23 sierpnia tr. i przesłał je do zainteresowanych dziekanów²². Na podstawie tegoż dokumentu uporządkowano sieć dekanalną w oficjalu. W miejsce dekanatu tuszyńskiego powstał dekanat piotrkowski, pozostałe dekanaty zaś zostały

¹⁶ Zob. W. P. Wlazlak, *Sędziowie surogaci Konsystorza Okręgowego w Piotrkowie [Trybunalskim]*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Prawnicza” 2009, z. 56, s. 355–356.

¹⁷ Prawdopodobnie nie pełnił funkcji notariusza, gdyż w aktach pozostało zaledwie jedno pismo konsystorskie z 1819 r. sygnowane jego podpisem. Ponadto w katalogach diecezjalnych nie umieszczono przy jego nazwisku żadnej funkcji konsystorskiej. Zob. W. P. Wlazlak, *Organizacja oficjalu foralnego piotrkowskiego w latach 1819–1918*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 2000, z. 28, s. 302–303.

¹⁸ AACz, sygn. KD 301, k. 48–51.

¹⁹ AACz, sygn. KD 87, k. 5–8. Inny egzemplarz zarządzenia zachował się w pierwszej części księgi zarządzeń dziekańskich dekanatu częstochowskiego z lat 1817–1825 i 1838–1845, AACz, sygn. KD 90, k. 120–129.

²⁰ AACz, sygn. KK 241, k. 108. Zachowała się kopia powyższego pisma w aktach parafii Wielgomłyny, gdzie błędnie wpisano datę 20 III 1819 r. AACz, sygn. KK 242, k. 50–51.

²¹ AACz, sygn. KD 24, s. 560–562.

²² AACz, sygn. KD 24, s. 691–693.

zreorganizowane²³. Niestety, zachowana kopia dokumentu biskupa A. B. Wołłowicza sporządzona przez oficjała zawierała pewne nieścisłości. Błędnie wśród parafii dekanatu radomszczańskiego umieszczono parafię Krzepice. W jej miejsce należało wpisać parafię Rzejowice. Tego błędu nie popełnił dziekan częstochowski ks. Michał Zagalski w piśmie z 25 września 1819 r., które przesłał do podległego sobie duchowieństwa dekanalnego²⁴.

Poniżej zostały zaprezentowane wspomniane dokumenty źródłowe dotyczące ustanowienia Oficjalatu Okręgowego w Piotrkowie [Trybunalskim] oraz jego organizacji administracyjno-terytorialnej. Ich treść została przedstawiona w oryginalnej wersji, z uwzględnieniem tamtejszej pisowni. Nie wprowadzono zmian ortograficznych, gramatycznych i stylistycznych w przeświadczeniu, iż tekst w oryginalnym brzmieniu ma istotne znaczenie w prowadzonym procesie badawczym. Ponadto teksty łacińskie zawierają trudne do ustalenia wyrażenia, które mimo to pozostawiono w zidentyfikowanej formie.

Nr 1

1819 styczeń 1, Warszawa – Pierwszy list pasterski administratora diecezji kujawsko-kaliskiej Andrzeja Bogorii Wołłowicza do duchowieństwa i wiernych podległej mu diecezji.

ANDRZEY BOGORIA WOŁŁOWICZ

Nominat Biskup i Administrator Diecezji Kaliskiej, Orderów Orła Białego,
Świętego Aleksandra Newskiego, i Świętego Stanisława Kawaler.

Wszystkiemu Duchowieństwu świeckiemu i zakonnemu, tudzież wszystkim wiernym Chrystusowym Diecezji Kujawskiej czyli Kaliskiej pozdrowienia w Panu.

Mając powierzony sobie rząd duchowny całej Diecezji teraźniejszej Kujawskiej czyli Kaliskiej, przy pierwszej odezwie moiej do tey szanowney Owczarni Jezusa Chrystusa, używam wyrażen nauczyciela narodów Pawła Apostoła (1 Cor. I. 3) *Łaska wam i pokóy od Boga Oycy naszego Jezusa Chrystusa*; a oraz oznajmuję: że ze zwolenia naywyższej głowy kościoła Piusa VII. Ustanowione iest Arcybiskupstwo Warszawskie na całe Królestwo Polskie, i siedem Biskupstw, których Dyecezye zastosowane są w swey rozciągłości podług Woie-

²³ Zob. W. P. Właźlak, *Rozwój sieci dekanalnej w oficjalicie okręgowym piotrkowskim (1819–1918)*, [w:] *Szczególne problemy człowieka i edukacji u progu XXI wieku. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Bogdanowi Snochowi*, red. S. Podobiński, Częstochowa 2002, s. 752–753.

²⁴ AACz, sygn. KD 90, s. 134–135.

wództw w tem Królestwie. Teraźniejsza Dyecezya Kuiawska czyli Kaliska, składa się z Katedry we Włocławku wraz z sześćdziesiąt kościołami w Obwodzie Kuiawskim, i z wszystkich kościołów w całym Województwie Kaliskiem leżących.

Nim będę mógł rozpoznać dokładnie wszelkie stosunki duchowne wszystkich kościołów, w tak rozległej Dyecezyi, i dogodny rozkład duchowney iurysdykcji, bliższej miejscowości zaprowadzić, tymczasem zatwierdzam Jeneralny Konsystorz w Włocławku, do którego należeć będą kościoły z Obwodu Kuiawskiego. Gdy akta tyczące się kościołów Województwa Kaliskiego znajdują się w Jeneralnym Konsystorzu Łowickim, ten przeto Konsystorz za zezwoleniem JWJX. Arcybiskupa Warszawskiego i Prymasa Królestwa Polskiego, trudnić się jeszcze będzie do czasu w imieniu moim interessami duchownymi wszystkich kościołów z całego Województwa Kaliskiego dopóty dopóki do miasta Kalisza jako Stołecznego Województwa Kaliskiego przeniesionym niezostanie²⁵. Dla zwyczajnego zaś biegu interessów, które krótszą drogą załatwiane być mogą, zatwierdzam dotychczasowe officjalaty foralne w Kaliszu, Wieluniu i Unieście²⁶ podług dotychczasowej ich rozciągłości, a na Dekanaty Brzeźnicki, Radomski²⁷, Tuszyński, i na kościoły które dotąd należały do Dyecezyi Krakowskiej²⁸ i Kuiawskiej koło Wolborza²⁹, a leżą w Województwie kaliskiem, stanowią Officiała Piotrkowskiego JX. Lefranc Dziekana Brzeźnickiego i Proboszcza w Kamieńsku.

Rozważając wielkość obowiązków na mnie włożonych, proszę z pokorą o pomoc najwyższego dusz naszych pasterza Jezusa Chrystusa, abym szczerę chęć moję rządzenia tą drogą Owczarnią Jego w duchu Ewangelii świętej mógł wiernie i pomyślnie skuteczniać. Współpracownicy moi w Winnicy Pańskiej, i wszyscy wierni Chrystusowi, rządowi memu poleceni, zanoście gorące modły do Boga dawcy dobra wszelkiego, aby błogosławił tej Dyecezyi, całemu Królestwu Polskiemu, i dobroczynnie nam panującemu Nayaśnieyszemu ALEKSANDROWI I. Cesarzowi Wszech Rossyi Królowi Polskiemu, i całemu kościołowi Bożemu. Pamiętni na zapewnienia Pawła Apostoła (1. Cor. IV. 20) że

²⁵ Dopiero w maju 1819 r. pojawiły się pierwsze pisma wystawione przez Konsystorz Generalny Kaliski, które znajdują się w aktach Konsystorza Foralnego Piotrkowskiego. Zgodnie z zaleceniem władz carskich stolica diecezji miała być przeniesiona z Włocławka do Kalisza, gdzie była siedziba urzędów wojewódzkich.

²⁶ Oficjalaty te zostały zniesione w 1815 r., jednak w katalogach diecezjalnych do 1818 r. były podawane jako istniejące. Konsystorz wieluński zlikwidowano w 1823 r., a konsystorz uniejowski prawdopodobnie nie wznowił działalności. Czynnikiem hamującym w funkcjonowaniu konsystorzy okręgowych był brak odpowiednich funduszy na ich uposażenie.

²⁷ Obecnie używa się formy radomszczański.

²⁸ Dekanat częstochowski podlegał Konsystorzowi Generalnemu Krakowskiemu. Ostatnie pismo z tego konsystorza wysłane do dziekana częstochowskiego datowane było 12 III 1819 r.

²⁹ Podlegały one dotychczas Konsystorzowi Generalnemu Kujawskiemu we Włocławku.

Królestwo Boże nie w mowie iest, lecz w cnocie, staraymy się nayusilniey zachowywać wszystkie przykazania Boskie i wszystkie powinności stanu, w iakim kto z nas zostanie. Wspólne modlitwy nasze z dobrymi połączone uczynkami, zjedną nam i zasługę u Boga w wieczności i spokojne dni ziemi.

Ninieysza odezwa zwyczajna drogą ma być rozesłana po wszystkich kościołach i ogłoszona ludowi.

w Warszawie dnia 1. Stycznia 1819 roku.

(L. S.) X. Andrzej Wołłowicz

Źródło: AACz, sygn. KD 87, k. 35, oryginał, druk; AACz, sygn. KK 248, s. 138–139, oryginał, druk.

Nr 2

1819 luty 10, Warszawa – Odezwa czyli list pasterski Andrzeja Bogorii Wołłowicza nominata biskupa i administratora diecezji włocławskiej czyli kaliskiej skierowany do duchowieństwa i wiernych oficjalatu foralnego piotrkowskiego.

Nicolaus Lefranc

Officialis Foraneus Petricoviensis Decanatus Brzeznicensis Praepositus in Kamiensko Dioecesis Vladislaviensis seu Calis[s]iensis.

Illustrissimus, Perillustribus, Illustribus admodum Reverendis, Reverendis Praepositis Curatio Prebendarijs, Mansionarijs, Vicarijs, Altaristis, Capelanis universaque Clero Consistoris Foraneo Petrcoviesi subiecto salutem in Domino.

Significamus Praesentibus et ad notitiam deducimus quia nos per Diploma Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Andrea Bogoria Wołłowicz Nominati Episcopi et administratoris Dioecesis Vladislaviesis seu Calis[s]iensis ordinum aquila alba Sancti Alexsandri Nevscij nec non sancti Stanislali Equitis in personam Nostram de dato Varsavia die 10 mensis Februarij anni curentis emanatum manu vero Ejusdem Illustrissimi ac Reverendissimi subscriptum ac sigillo gentilitio communitium cujus tenor sequitur et est talis.

Andreas Bogoria Wołłowicz Nominatus Episcopus et Administrator Dioecesis Vladislaviensis seu Calis[s]iensis ordinum aqvila alba Sancti Alexsandri Nevscij nec non Sancti Stanilali Eques. Perillustri admodum Reverendo Nicolao Lefranc Decano Foraneo Brzeznicensi in Kamiensko Praeposito nobis in Christo Dilecto Salutem a Domino. Sollicitudinem nostram Pastoralem cum qua possumus vigilantia et studio sustinentes sommopere Desideramus, et in quibusvis patribus Dioecesis Nostra Vladislaviensis seu Calis[s]iensis cuncta Ecclesia in suis juribus, in qvam optimo statu persistans,

illarumque Rectores et totus clerus ac populus jurisdictioni Nostra subjectus, in disciplina Ecclesiastica salubriter contineatur, et sitientes justitiam eam commodius assequi, ac devij celerius corrigi valeant. Qua propter dudum in hac Dioecesi Vladislaviensis seu Calis[s]jensis introducta consuetudinum instituendorum plurium Officialium Foraneorum insistendo Dominationem Vestram, cujus fidem, probitatem, prudentiam, ac in rebus gerendis dexteritatem expertam habemus in officialem Foraneum Consistorij Petricoviensis constituendam et deputandam cisve duximus, uti quidem constituimus et deputamus per praesentes Dantes et concedentes Dominationi Nostra omnimodam facultatem et auctoritate Nostra administratoriali Jurisdictionem ejus modi in dicto Consistoris Petricoviensi per et intra Decanatus, quos eudem ut pote Tuszynesem, Radomscensem et Brzeznicensem, cum adjunctime Ecclesiarum nec ad Dioecesim Vladislaviensem seu Calis[s]jensem videlicet ex Dioecesi Cracoviensi Częstochowa cum filia Konopiska, Kłobucko³⁰, Truskolasy, Krzepice, Miedzno³¹, Poczesna, Przyrów cum Prebenda³², Przystajnia³³, Wilkowiecko et Zuraw³⁴ ex Decanatu olim Volboriensi Wolborz³⁵ et Czarnocin subijcimus Introspectioniqua Dominationis Vestra commitimus, exercendi causas vere Ecclesiasticas minores, non tamen civiles idque ad mentem et regulam Legum et Constitutionum intra et contra personas ejusdem Consistorij Petricoviensis pendentes et noviter intentandans dejure Canonico forum Ecclesiasticum spectantes: propter matrimoniales, Beneficiales et alias majores, cum omnibus suis annexis et connexis, servati juris et processus ordine, cognoscendi, devidendi, judicatas exequendi, in iisque quas Literas necessarias et opportunas aberratis forma v[ide] Consilij Tridentini legumque patriarum proscriptis discernendi, super delictis quibusvis Spiritualium ex Commisso nostro sive Officij Nostri Generalis Inquisitiones informativas ex testibus fide dignis cum omnibus et liguilis circumstantijs faciendi et in [...]³⁶ Rothulo ad Nos sive Consistorium Nostrum Generale Remmittendi, criminosos ac devius cum debita et plena informatione denunciandi, Ecclesias ac Prebendas vacantes ob Exigentem necessitatem adducavi mensis semel tantum commendandi, Presbyteros non tamen ex aliena Dioecesi et Regno supervenientes nisi prius curam Nobis ac Officis Nostro Generali personaliter resistant, Literas suas testimoniales exhibeant, et opportunam facultatem a Nobis Officioque Nostro Generali obtineant ad Vicariatus Ecclesiarum Parochialium pariter tantum ad duos menses applicandi eosquepro ulteriori tempore lucrandi

³⁰ Dziś zapisywana w formie Kłobuck.

³¹ Miedzno.

³² W Przyrowie nie było prebendy.

³³ Dziś zapisywana w formie Przystajń.

³⁴ Żuraw.

³⁵ Wolbórz.

³⁶ Wyrażenie trudne do zidentyfikowania.

facultate hujus modi ad Nos seu Officium Nostram Generale remittendi, cum Christi fidelibus, ut carnibus ac lacticienijs vesci valeant diebus Jejunij etiam in Quadragesima, exceptis ducitaxat primis quatuor diebus tum ferijs quartis lectio et Sabbathi ac tota Hebdomada magna dispensandi Decanos Foraneos sui officialatus Teritorij Eorumque Beneficia semel in anno Visitandi, et hanc visitationem externam ac in terram fideliter peractam ad nos transmittendi eosdemque Decanos bis in anno ad se convocandi et ex iis annonis suis satisfaciant sciscitandi, et de satisfactione facienda omnimodi monendi ac cum illis de meliori statu et regimine Ecclesiarum rectoque et accurato ordine absolvendorum Divinamur nec non de casibus conscientia in Congregationibus Decanalibus proponendis et resolvendis tractandi negligentias in quorumque puncto eorum ter pnis monitorium supplendi et Nobis deferendi lectas quosvis dejuredictas authenticas, ac omni suspicione carentes transsumendi, ad lectague exceptis Resignationibus Beneticiorum et Inscriptionibus Provisionum Vicarialium Suscipiendi ac sub titulo et sigillo Nostro administratoriali reservando ad praemissum finem et affectum jurisdictionem autoritate Nostra administratoriali intra unam Hebdomadam a data presentium computando, aut alio commodiori tempore fundari et de fundata quibusvis interest et eo quo competierit modo per Dominationem Vestram notificari mandamus, obligamus pariter Dominationem Vestram ac totum Officium Petricoviense, ut de omnibus rebus et actis gratiosis officiosis et judicialibus summariam relationem in separato folio a Dominatione vestram totumque ejus officium Petricoviense ad Departamentum Consistorij Nostri Generalis Calis[s]iensans, quod pronunc Lovicij consistit spectare ac ei in omnibus et singulis subesse debere. Quia vero Dominatio Vestra agens Officium Decani Foranei Brzeznicensis per plures annos, ad usque illud cum magno solatio nostro, tum de iure ac laude sui excunctis fuerit, confratribusque Decanalibus exemplum, tam ad sustinenda recte munia Pastoralia, quam decendam vitam vere spiritualem praestiterit, [...]³⁷ Nos consideratis bene supra expressias constituimus in aniamo circa idem Officium Decani Foranei Brzeznicensis Dominationem Vestram manutenendam, praesentibusque manutenemus, committentes, ut que in Diplomata sibi attributo proscripita receperit, ea omnia in singulis suis speciebus ad omnium ad implere studeat. Denique mandamus Universo Clero Dioecesis Vladislaviensis seu Calis[s]iensis ac omnibus Christi fidelibus profatorum Decanatum et Ecclesiarum Parochialium ut Perillustrem admodum Reverendam Dominationem Vestram in Officialem Foraneum Consistorij Petricoviensis Nobis constitutum agnoscant, Eique, qua parest, ratione oboedient. In quarum fidem praesentas litteras Nostras pro utroque officis atributas, manu Nostra subscriptas, sigillo privato in defectu sigilli consueti consistorialis communiri jussimus. Datum

³⁷ Wyrażenie trudne do zidentyfikowania.

Varsavia die 10 Mensis Februarij Anno Domini 1819. Andreas Wołłowicz =
Locas Sigilli³⁸ = Mathias Drezdzenski Secretarius Cancelaria post Curialis.

Źródło: AACz, sygn. KD 24, s. 555–560, kopia, rękopis³⁹.

Nr 3

1819 marzec 26, Kamieńsk – Pismo oficjale okręgowego piotrkowskiego ks. Jakuba Mikołaja Lefranca skierowane do duchowieństwa i wiernych odnośnie do Innotescentiales Instalacji Władzy Oficjalatu i Konsystorza Foralnego Piotrkowskiego.

Ad ad implenda munera tenera ecclesiastica potestati incumbentia, seu in Officialem Foraneum Consistorij Petricoviensis constituti et deputati extiterimus, illico quam primum licuit hic in Kamiensko Residentia praepositali, convocatis ad hunc actum Confratribus Nostris proximariibus, lectoque diplomate in personam Nostram emanato, superius exsarat saisfaciendo officio humeris nostris imposi ad ea qua Executionem Potestatis nobis coamisseratio exigit, Invocatio Spiritus Sancto auxilio, in Dei Nomine manus apposuimus et Jurisdictionem Nostram: prociit mandatum est in supra exsarato diplomate: fundavimus officialemque ac judicionem competentem foraneum consistorij Petricoviensis, in causis vere spiritualibus Diplomate concessis die hodierna nos declaravimus atque pronuniati fuimus. In subsidium Nostris Officialis Cosistorij Petricoviensis literis ejusdem Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Domini Nominati Episcopi ac Administratoris Dioecesis Vladislaviensis seu Calis[s]iensis de dato Varsavia 15 Februarij anni currentis ad nos directis concessus, videlicet Judiciem Surrogatum Illustrem admum Reverendum Josephum Łukasiewicz curatum in Borowno Notariam autorum eiusdem consistorij Illustrem admum Reverendum Joannem Gorelski curatum in Lgota eligimus et constituimus.

Dignissimi ac amantissimi Confratres munia nostra Pastoralia cum alacritate decentia, morum honestate, doctrina ac exemplo Populi Christi sanguine redempti sic abeamus, ut nilla etiam minutissima maculemur nota. Seculi vanitatis post tergum abiciemus Diligamus Deum dein proximum vivamus in Charitate non ficta sed fraterna et sic adimplibimus legem Christi. Mandata tam

³⁸ W piśmie oryginalnym była tutaj pieczęć ks. Andrzeja Bogorii Wołłowicza zapewne z czasów, kiedy był administratorem diecezji warszawskiej i części archidiecezji gnieźnieńskiej leżącej w Królestwie Polskim.

³⁹ Powyższe pismo zostało zaczerpnięte z akt dekanatu brzeźnickiego, gdyż przepisywał je sam oficjał z oryginalnego dokumentu administratora diecezji kujawsko-kaliskiej.

Ecclesiastica quam exequamur serio ut pax nobis = eum-sit. In Duorum fidem praesentes literas innotescentia, lex manu propria subscriptas. Sigilli Decanatus Brzeznicensis in defectu sigili consueti consistorialis comunis.

Datum in Kamiensko 26 Martij 1819 anno⁴⁰

Nicolaus Lefranc Offic[iali] P[etricovien]ij
Pro Decanatu Brzeznicensi

Źródło: AACz, sygn. KD 24, s. 560–562, kopia, rękopis.

Nr 4

1819 sierpień 7, Kalisz – List pasterski biskupa diecezji włocławskiej, czyli kaliskiej Andrzeja Bogorii Wołłowicza skierowany do duchowieństwa i wiernych oficjalatu piotrkowskiego.

Andreas Bogoria Wołłowicz Dei et Apostolico Sedis Gratia Episcopus Vladislaviensis seu Cali[s]siensis Senator Regni Poloniae Ordinum Aqvila Alba s[ancti] Alecsandri Nevensis et s[ancti] Stanislai Eques.

Perillustri Reverendissimo Nikolao Lefranc canonico honorario cathedrali Plocensi, officiali Petricoviensi decano foraneo Brzeznicensi, in Kamiensko praeposito Nobis in Christo dilecto significamus et adnotitiam deducimus. Sollicitudo Pastoralis super Dioecesim Vladislaviensem seu Calisiensem nobis cocreditam cum nico permaxsime refundat ut clero et populo cura nostra et jurisdictioni subjecto invigilemus, negotia quavis et circumstntia in rebus ad Nos solutione devenientibus rectum in administranda justitia assumant ordinem ad quem accurate servandum et tractandum plurimum Nostri intereset ut decani foranei pro negotijs hujusmodi expediendis vigore Constitutionum Communicarum Suprodialium Provincialium necessario constituendi aut constituti dans cofirmandi per Vos eveniant quia vero ad cosistorium foraneum Petricoviense deputantes decani foranei jurisdictioni nostra loci ordinaria subjecti [...] ⁴¹ ab aneactis lociordinarjis pro tunc constituti ad praesens suum officium recte exercentes: exceptu Dominatione Vestra quo ad decanatum Brzeznicensem per vos specialiter deputatata cui ecclesias ad decanatum novo ordinatas nempe: Brzeznica⁴², Chabielice, Dobryszyce, Dworszowice⁴³,

⁴⁰ Poniżej znajduje się pieczęć tłoczona, prawdopodobnie dziekana brzeźnickiego, która nie jest możliwa do odczytania. W tym czasie oficjał piotrkowski pełnił również funkcję dziekana.

⁴¹ Wyrażenie trudne do zidentyfikowania.

⁴² Brzeźnica.

⁴³ Obecnie występuje dwuczłonowa nazwa Dworszowice Kościelne.

Kamiensko⁴⁴, Krempa⁴⁵, Jedlno, Lgota⁴⁶, Makowiska, Paięczno⁴⁷, Rzaśnia, Siemkowice, Stroza⁴⁸, Szulmierzyce⁴⁹, Wiewiec, Wola Grzymalina – pro notitia hic adnutimus: permaneant circumstantiarumque et negotiarum per mans illorum transitorum sicut optime quasi de illorum cursu in quo de praesenti exsistunt prosumus habere certans notitiam. Hinc Nos illustrem admodum reverendum vertatur “Canonicum Kruszvicensem Franciscum Zader”, ecclesia parochialis in Mierzyn praepositum decanum foraneum Tuszynensem ninc in noviter erectum Petricoviensem ejusqve decanatu novo Petricoviensi ecclesias nempe: Bąkowa Góra, Bęczkowiec, Belchatow⁵⁰, Bogdanow⁵¹ cum filia Postękalice, Gomulin, Gorzkowice, Grocholice, Krzepczow⁵², Mierzyn, Milejow⁵³, Piotrkow⁵⁴, Ręczno, Rosprza⁵⁵, Suchcice, Sulejow⁵⁶, Witow⁵⁷ – Perillustrem admodum Reverendum Franciscum Jankowski canonicam honorariam Lovicensem ecclesia Parochialis Kobielnensis Prepositum in decanum foraneum Radomsciensem ilisque decanatu ecclesias videlicet: Borzykowa, Chełm, Cielętniki, Dąbrowa⁵⁸, Dmenin, Gidle, Kobbiele⁵⁹, Kodrąb, Koniecpol, Maluszyn, Niedośpielin⁶⁰, Pławno, Radomsko, Krzepice⁶¹, Strzałkow⁶² prebendam, Soborzyce, Wiegomłyny, Żytne⁶³ – illustrem admodum reverendum Michaellem Zagalski canonicam collegiatae omnium sanctorum Cracoviae ecclesiae Parochialis Białensis in decanum foraneum Częstochoviensem, ejusdemque decanatu ecclesias uptopte: Biała, Borowno, Częstochowa cum filia Konopiska, Kłomnice, Kłobucko⁶⁴, Kruszyna, Miedzno⁶⁵, Mstow⁶⁶, Mykanow⁶⁷, Poczesna,

⁴⁴ Dziś zapisywana w formie Kamieńsk.

⁴⁵ Dziś zapisywana w formie Krępa.

⁴⁶ Obecnie występuje dwuczłonowa nazwa Lgota Wielka.

⁴⁷ Dziś zapisywana w formie Pajęczno.

⁴⁸ Stróża.

⁴⁹ Dziś zapisywana w formie Sulmierzyce.

⁵⁰ Belchatów.

⁵¹ Bogdanów.

⁵² Krzepczów.

⁵³ Milejów.

⁵⁴ Obecnie występuje dwuczłonowa nazwa Piotrków Trybunalski.

⁵⁵ Dziś zapisywana w formie Rozprza.

⁵⁶ Sulejów.

⁵⁷ Witów.

⁵⁸ Obecnie występuje dwuczłonowa nazwa Dąbrowa Zielona.

⁵⁹ Obecnie występuje dwuczłonowa nazwa Kobbiele Wielkie.

⁶⁰ Niedośpielin.

⁶¹ Błędnie wpisano tutaj parafię Krzepice, które w tym czasie były stolicą dekanatu krzepickiego w oficjalacie wieluńskim. Prawdłowo w jej miejsce powinna być wpisana parafia Rzejowice.

⁶² Strzałków.

⁶³ Żytno.

⁶⁴ Dziś zapisywana w formie Kłobuck.

⁶⁵ Miedzno.

⁶⁶ Mstów.

⁶⁷ Mykanów.

Przyrów, Rędziny, Truskolasy, Wilkowiecko, Żuraw nec ordinatus respective subijeciendo denus eligimus et confirmamus per preasentes Demandates respective per Nos confirmatis decanis foraneis supra ut secundum antiquiores respective sui deputationis literas in omnibus ety per omnia conformiter procedant et proscripta in eijs stricte et acurate observant, superque ecclesias sibi respective ut supra adscriptas earumque bonum, tum clerum in ijsdem personaliter residentem quas et quos respective decanatum spectare debere statuimus ac declaramus attendant clero decanali ut respective suos decanos foraneos pro talibus vere agnoscat et ejusdem in omnibus morem great vice decanum respective habito prius cum clero decanali consilio eligant commendamus. Perillustrique Dominatoni Vestra commitimus, et praesentes litere Nostras confirmationis decanorum foraneorum convocatis ijsdem ad se quodlicet ac deinceps huiusmodi literas actis sui officialatus Petricoviensis [...] ⁶⁸ demandat, ad quos perdiciendas Perillustri dominationi vestra autoritate nostra ordinaria imperitimus praesentibus facultatem. In quorum fidem etc. Datum Calis[s]ij Die 7 mensis Augusti 1819 Anno.

Andreas Eppus (L.S.)

Lodovicus Chylewski⁶⁹
Consistorii Generalis Calis[s]iensi
Notarius

Concordat cum Originali
Jo[s]ephus Łukasiewicz D[ecanus] B[rzeznicensis]
Surro[gatus] Con[sistorii] Petri[icoviensis]

*Źródło: AACz, sygn. KD 24, s. 691–693, kopia, rękopis; AACz, sygn. KD 90, s. 134–135, kopia, rękopis*⁷⁰.

SOURCE TEXTS CONCERNING ESTABLISHMENT OF OFFICIAL'S DISTRICT AND DISTRICT CONSISTORY IN PIOTRKÓW [TRYBUNALSKI]

Summary

Establishment of the District Consistory in Piotrków [Trybunalski] has been a reason for a controversy among historians. The basic problem was the date of its founding and its territorial range. The problem was solved after finding the proper document by the Bishop-Nominee of

⁶⁸ Wyrażenie trudne do zidentyfikowania.

⁶⁹ Był to jedyny świecki pracownik konsystorza kaliskiego – *Elenchus universi cleri dioecesis Vladislaviensis seu Calis[s]iensis [1820]*, Varsaviae 1820, s. 3.

⁷⁰ Kopia pisma została zaczerpnięta z akt dekanatu brzeźnickiego i była wystawiona 23 VIII 1819 r.

Kuyavia and Kalisz (kujawsko-kaliski) of 1 January 1819 reorganizing the structure of the ecclesiastical judiciary in the newly formed diocese. Some weeks later, the governor of the diocese issued another document precisely specifying the territory of the Piotrków Official's District and naming the head of the consistory. Then the new official, after election of the persons sitting in the consistory, notified in a special letter all the concerned clergy of his act. The said documents, except the first one, were certified copies. After proper elaboration used in publication of documents they should be a valuable source of knowledge for the history of the Piotrków Consistory.

GLOSÝ

